

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES

Смирнова С.М.

кандидат геологічних наук,
доцент (бвз) кафедри управління земельними ресурсами,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Михайловська А.М.

магістрантка,
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Smyrnova Svitlana

PhD of Geology, Department of Land Management,
Petro Mohyla Black Sea National University

Mykhailovska Anastasiia

Master,
Petro Mohyla Black Sea National University

Статтю присвячено перспективним напрямкам розвитку сільських територій (СТ). Спрямовано увагу на стратегічні дії концепції «Лідер» як збалансованого перспективного розвитку СТ. Проаналізовано територіальну стратегію місцевого розвитку щодо реалізації політики управління землекористуванням СТ. Висвітлено висхідний підхід до управління ініціативними групами землекористувачів, землевласників та громадської спільноти. Наголошено на важливості організації партнерських стосунків та співробітництва між секторами різних форм власності. Висвітлено дійові заходи інноваційного розвитку земельних відносин на основі інноваційно-інвестиційної підтримки. Вказано на необхідність просування галузевих бізнес-проектів та поточне регулювання процесу управління господарською діяльністю в межах сільських територій.

Ключові слова: сільські території, концепція «Лідер», інноваційний розвиток, земельні відносини, землекористування.

Статья посвящена перспективному направлению развития сельских территорий (СТ). Внимание направлено на стратегические действия концепции «Лидер» как сбалансированного перспективного развития СТ. Проанализирована территориальная стратегия местного развития по реализации политики управления землепользованием СТ. Освещен восходящий подход к управлению инициативными группами землепользователей, землевладельцев и общественности. Отмечена важность организации партнерских отношений и сотрудничества между секторами различных форм собственности. Освещены действенные меры инновационного развития земельных отношений на основе инновационно-инвестиционной поддержки. Указано на необходимость продвижения отраслевых бизнес-проектов и текущее регулирование процесса управления хозяйственной деятельностью в рамках сельских территорий.

Ключевые слова: сельские территории, концепция «Лидер», инновационное развитие, земельные отношения, землепользование.

The article is devoted to highlighting the urgent needs for the formation of the Ukrainian agricultural sector. The prospects for development of rural territories (RT) are emphasized. It is indicated that the crisis in the countryside is due to the deepening of the demographic crisis, which leads to the disappearance of villages. The most acute problems in the village are the decline of social infrastructure, low wages, lack of motivation to work, poverty, labor migration, unemployment. An urgent need arises in relation to state support for the development of depressed villages on the basis of improving the mechanism of management of RT. The priority basis for solving a number of existing problems is the positive experience of the development of RT of EU countries, which states the world tendencies of integration of economic systems in the context of the globalization of civilization processes. Consequently, the development of RT should be aimed at implementing the development of multi-sectoral rural infrastructure on the basis of promoting the best European practices. Thus, the Leader concept actively promotes the development of RT through the promotion of local community initiatives aimed at improving the well-being of local populations, improving the economic, ecological status and infrastructure of the territories as a whole. In this context, focusing on the strategic

vision of the development of RT to meet local needs, further stimulating local initiatives, will promote the promotion of local initiatives and will draw attention to the actual problems of RT, attract investment, and attract business representatives. Innovative development of RT implies wide and ever-increasing application in the multi-sector economy of achievements of intellectual (scientific and technical) activity. Increasing the effectiveness of fiscal policy in the countryside can be achieved in the context of optimizing the rational use of budget funds. Consequently, the RT development policy should stimulate the territory strategy of local development on the basis of an upward approach to promoting initiative decisions by land users, landowners and the community.

Key words: rural territories, the concept "Leader", innovation development, land relations, land use.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Відродження українського села є одним із ключових елементів державної економічної політики, яка орієнтована на сприяння його розвитку та підвищення конкурентоспроможності відповідно до міжнародних і європейських стандартів. СТ володіють потужним виробничим потенціалом. Прогноз їхнього розвитку виглядає багатообіцяючим та зумовить соціально-економічний розвиток держави, спрямований на досягнення стандартів життя сільського населення, сприяння розвитку підприємницької діяльності, пом'якшення ситуації на ринку праці в селах, створення належних умов для всебічного розвитку особистості, запровадження дієвих заходів природоохоронного спрямування тощо. Зосередження уваги на перспективах розвитку СТ на адміністративно-господарському рівні є надзвичайно важливим, дає можливість розкрити потенціал держав-міні-утворень, якими, по суті, є СТ, шляхом реалізації глибоких, збалансованих і довгострокових реформ. У цьому контексті розуміння сутності концепції Leader дасть змогу забезпечити майбутнє українського села на засадах сприяння розвитку потужного виробничого потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Законодавча платформа розвитку сільських територій в Україні розвивається досить активно протягом останніх двох десятиріч років. Прийнято низку законів, указів, постанов, стратегічних програм, що регулюють соціально-економічні зрушення у сфері формування та розвитку СТ. Так, Міністерство аграрної політики та продовольства України запропонувало єдину комплексну стратегію та план дій розвитку аграрного сектору України та сільських територій на період 2015–2020 рр. Стратегія пропонує збалансований підхід до посилення конкурентоспроможності сільськогосподарського сектору і збільшення експорту, намагаючись водночас забезпечити рівномірний розподіл наявних переваг, зокрема за рахунок сприяння розвитку сільських територій і поліпшення якості життя у найбідніших регіонах та збереження природних ресурсів і довкілля. Головна мета – удосконалення ринку оренди землі, забезпечення відкритої і прозорої оренди державних і комунальних земель та вдосконалення кадастрово-реєстраційної системи, ство-

рення повноцінного ринку земель сільськогосподарського призначення [1, с. 7].

Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки» від 08.08.1995 № 720/95 [2] прискорив реорганізацію аграрних підприємств, змінивши організаційно-правові форми господарювання на селі. Але відсутність чіткої стратегії реформування економічного і соціального життя СТ, викликана, зокрема, невизначеністю, нечіткістю, неокресленістю кінцевих цілей реформ, відсутністю узгодженості між здійснюваними перетвореннями, не виправдали сподівань селян.

Прийняттям Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 [3] було зроблено спробу виробити загальний підхід до виведення з кризи та подальшого розвитку села. Навіть у п. 2. зазначено причини виникнення складної економічної і соціальної ситуації на селі, серед яких: недостатній рівень фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва та соціальної сфери села, недостатнє стимулювання впровадження інноваційних технологій та інвестицій в агропромислове виробництво, відсутність умов для підвищення рівня продуктивної зайнятості, створення додаткових робочих місць у сільській місцевості та підвищення рівня доходів.

Питання недосконалості цих реформ та їхнього впливу на погіршення ситуації на селі піднімалися О. Онищенко та В. Юрчишиним, які вказували на глибоку системну недоскопальність пострадянської аграрної політики, що призвела до надзвичайних утрат у всіх сферах життя села і селянства [4, с. 8].

Отже, навіть короткий огляд законодавчих актів та нормативних документів, що регламентують управління розвитком сільських територій, указує на нагальну необхідність якісних зрушень у вирішенні складних проблем, що склалися на селі. При цьому земельні ресурси залишаються головним економічним ресурсом зростання сільських територій.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Проте недостатньо дослідженими залишаються пріоритетні напрями розвитку СТ. У зв'язку із цим виникає потреба у науково-практичному обґрунтуванні подальших трансформацій СТ для подолання соціально-економічних проблем.

Метою статті є розкриття сутності перспектив розвитку СТ в умовах соціально-економічного та земельного реформування. Для досягнення мети необхідно розв'язати такі завдання: розкрити сутність концепції Leader; запропонувати дійові заходи щодо інноваційного розвитку СТ.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на позитивні результати реформування аграрного сектору економіки, СТ переживають важке соціально-економічне становище. Саме тому, на нашу думку, сучасні засади реформування земельного ресурсної системи мають ґрунтуватися на концепції Leader, яка закладає потенціал збалансованого розвитку СТ.

Концепція Leader – це новаторський підхід до політики розвитку села Європейського Союзу (ЄС), який ґрунтується на підтримці стратегії місцевого розвитку, розвитку партнерських дій у визначенні ефективності землекористування з урахуванням результатів усіх можливих видів господарської діяльності, спрямованості на підтримку скоординованих видів діяльності для розвитку села [5, с. 223].

Інструментами концепції Leader є такі стратегічні дії, які впливають на динаміку сільських територій та їхню здатність розв'язувати свої проблеми:

Дія № 1. Територіальна стратегія місцевого розвитку – територіальний підхід (фактично місцевий) до реалізації політики управління землекористуванням СТ, який ґрунтується на спільних традиціях, потребах та має достатню єдність людських, фінансових, економічних та земельних ресурсів.

Серед головних чинників територіальної стратегії соціально-економічного розвитку – земля, яка лежить в основі розроблення та реалізації господарської діяльності громадою. Ця діяльність полягає у розвитку сільського господарства, будівельної діяльності, народних промислів, промисловості, торгівлі та послуг, автоперевезень, житлового та дачного будівництва, рекреаційної, оздоровчої та природоохоронної діяльності тощо. Підсумуємо: йдеться про диверсифікацію господарської діяльності певної територіальної громади. Це можна уявити, як міні-державу з широким спектром видів діяльності, де до роботи будуть залучені люди різного віку відповідно до фаху та ін.

Дія № 2. Висхідний підхід полягає в ухваленні стратегічних рішень та виборі пріоритетів розвитку окремої СТ ініціативними групами землекористувачів, громадами та власниками земель. Цей принцип забезпечується шляхом заклику до ініціативних спільнот із метою взяття на себе управління спільною дією на основі аналізу та визначення чітких критеріїв.

Дія № 3. Організація партнерських стосунків та співробітництва між секторами різних

форм власності – створення партнерства між державними і приватними агроформуваннями, що утворюють «місцеві» групи дій» (МГД). Партнерські стосунки такого рівня є дійовим заходом у сприянні збалансованого розвитку та здатні об'єднувати людські та фінансові ресурси державного та приватного секторів економіки, сприяють залученню волонтерських організацій та громадських спільнот.

Дія № 4. Інноваційно-інвестиційна підтримка – це сприяння новому новаторському підходу до розвитку сільських територій. Вона активізує свободу дій та гнучкість у схваленні рішень у контексті впровадження нових технологій землекористування, пошуку нових ринків збуту продукції, створенні сайтів із рекламою асортименту сільськогосподарських товарів тощо.

Акцентуємо увагу на кількості сільського населення, яке має тенденцію до щорічного скорочення. Село фактично вимирає, політика держави (свідомо чи ні) спрямована на урбанізацію населення: люди вимушені відїжджати із села в пошуках роботи та кращої долі. Ці чинники, а також територіальна обособленість від науково-дослідних центрів у галузі аграрного розвитку гальмують інноваційне зростання на селі. Сьогодні Україна є однією з найбідніших країн Західної Європи, хоча до земельної реформи була за крок до світової першості за показниками економічного і соціального розвитку [6, с. 17].

Дія № 5. Розроблення галузевих бізнес-проектів господарської діяльності на основі спільних програм територіального розвитку села за результатами поєднання дій у різних галузях економіки. Інтеграція діяльності за різними галузями господарства, різних форм власності може торкатися, наприклад, вирішення питань охорони земельних ресурсів та раціонального землекористування, соціальних, культурних проблемних питань.

Дія № 6. Інформаційне забезпечення орієнтоване на інформаційну обізнаність між групами Leader завдяки створенню інформаційних мереж, на обмін досвідом та ноу-хау в розвитку СТ. Також важливо забезпечити інформаційний обмін між органами влади та організаціями управління, які залучені до розвитку села. Підтримка інформацією є досить дієвим заходом щодо зміцнення та групування, налогодження контактів ініціативних груп у всіх сферах життя та дає можливість уникнути ізольованості.

Дія № 7. Поточне регулювання процесу управління господарською діяльністю в рамках міні-державоутворень фактично означає обмін досвідом управління земельними ресурсами між групами Leader, підтримку їхніх певних дій для розв'язання спільних проблем. На засадах наукової організації співпраці виникає необхідність створення проекту, керування яким забезпечується спільною структурою.

Можливі щонайменше два варіанти співпраці на основі концепції Leader:

1) територіальна співпраця – передбачає співучасть між СТ та обмін досвідом;

2) співпраця між державами, а саме між ініціативними групами Leader, для вдосконалення власних підходів до управління СТ.

Упровадження означених стратегічних дій концепції Leader щодо розвитку СТ спонукає до соціально-економічного розвитку та вирішить питання еміграції та депопуляції для сільчан.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Сучасний стан СТ України вимагає нових підходів до проведення реформ і формування нової синергетичної концепції Leader, яка розглядає ці території як міні-держави з широким спектром

видів діяльності, не зосереджуючись лише на аграрному секторі. Але економічні можливості СТ використовуються не повністю. Потужний потенціал виробничої, соціальної, екологічної інфраструктури СТ вимагає вдосконалення механізмів інвестиційного забезпечення.

Трансформація стратегії розвитку СТ спрямована на розширення інфраструктурного забезпечення, підтримку місцевих ініціатив до розвитку, формування потужного приватного сектору на ниві становлення багатогалузевого малого підприємництва, досягнення стабільного попиту на робочу силу та зростання платоспроможного попиту. Тільки на засадах державного управління збалансованим перспективним розвитком СТ можливе досягнення стратегічних цілей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Забловський А., Петруха С., Назукова Н. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015–2020 роки: оцінка дороговказів податкового реформування. *Економіст*. 2015. № 7. С. 6–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_7_3 (дата звернення: 03.05.2019).

2. Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектору економіки : Указ Президента України від 08 серпня 1995 р. № 720/95. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/720-95> (дата звернення: 03.05.2019).

3. Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%> (дата звернення: 03.05.2019).

4. Онищенко О., Юрчишин В. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики. *Економіка України*. 2006. № 1. С. 5–13.

5. Кульчий І.М. Концепція LEADER як умова забезпечення сталого розвитку сільських територій: правовий аспект. *Актуальні проблеми екологічних, земельних та аграрних правовідносин: теоретико-методологічні й прикладні аспекти* : матеріали круглого столу, м. Харків, 5 грудня 2014 р. Харків, 2014. С. 223–225.

6. Розвиток сільських територій : монографія / за ред. д-ра екон. наук, проф. В.В. Горлачука. Миколаїв : Іліон, 2015. 382 с.